

Kulttuuri-perintö – jalo periaate ja pelinappula

Tuula Okkonen, Jari Okkonen: Yhdysvaltojen kulttuuriperintöpoliittikka miehitetyssä Japanissa. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, 2010. 323 s.

Toisesta maailmansodasta tulevat päällimmäisenä mieleen inhimillinen kärsimys ja materiaaliset tuhot. Mutta vaakalaudalla oli muutaakin, kansakuntien kulttuuriperintö. Kulttuuriesineiden ja -kohteiden hävitys, katoaminen, ryöstö tai pelastuminen kosketti ja koskettaa edelleen monia kulttuuriarvot tiedostavia.

Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa vähemmän huomioituun aiheeseen pureutuu historioitsija Tuula Okkonen ja arkeologi Jari Okkonen teos *Yhdysvaltojen kulttuuriperintöpoliittikka miehitetyssä Japanissa*. Nimensä mukaisesti kirjassa käsitellään miehittäjävallan suunnitelmia ja toimia Japanin kulttuuriperinnön suojelemiseksi, muokkaamiseksi ja myös tuhoamiseksi vuosina 1941–1947. Miehityspoliittikaan rajattu lähtökohta laajenee lopulta kysymyksiin kulttuuriperinnöstä kansainvälisten suhteiden, suurvaltapolitiikan ja kansallisen identiteetin rakentumisen osana.

Teos on jaettu kolmeen osaan sekä johdantoon. Johdanto on tiivis ja sisältää olennaiset tiedot tutkimustilanteesta, -tehtävästä sekä alkuperäislähteistä. Tutkimus pohjautuu yhdysvaltalaisiin arkistolähteisiin, kuten miehityshallinnon asiakirjoihin. Aineisto on laaja, mutta herää kysymys, jääkö se yksipuoliseksi tilanteessa, jossa Yhdysvaltojen toiminta oli välttämättä dialogia muiden liittoutuneiden ja miehitetyn Japanin kanssa.

Vaikka vähemmän on usein enemmän, vuolasanisempi saatelu ei olisi ollut pahitteeksi. Selkeä avainkäsitteiden määrittely aikaisessa vaiheessa olisi palvellut lukijaa. Kulttuuriomaisuuden ja maailmanperintökohteen nykykäsitteet samoin kuin modernin maailmanperintöajatuksen juuret selvitetään, mutta epäselväksi jää, oliko kulttuuriperintö aikalaiskäsite ja mitä merkityksiä se sisälsi. Tai mitä tämän tutkimuksen kontekstissa tarkoitetaan kulttuuriperintökohteella: Unescon maailmanperintökohteita, japanilaisten vuosina 1897 ja 1919 kansallisaarteiksi julistamia kohteita, yhdysvaltalaisen omia listauksia vai oliko käsitteen sisältö neuvoteltavissa? Lisäksi käsitteilyluvuissa toistuvalla taustoittavalla materiaalille olisi ollut paikkansa johdannossa, jolloin siihen olisi myöhemmin voitu vain lyhyelti viitata. Toki johdannon laajuus ja rautalangan määrä on pitkälti makuasia.

Kirjan ensimmäinen osio (”Kulttuuriperintö, modernisaatio ja sota”) käsittelee painokkaasti kulttuuriperinnön välinearvoa. Kuva Japanista kansakuntana, joka määrittäetietoisesti taivalsi vuoden 1868 Meiji-restauraatiosta Pearl Harboriin, vaikuttaa yksioikoiselta¹, mutta epäilemättä myytit keisarin jumalallisesta alkuperästä ja japanilaisten ainutkertaisuudesta sekä sosiaalistavat instituutiot loivat kansallisen yhteenkuuluvaisuuden ja yksimielisyyden ilmapiirin, joka ajoi kansaa eteenpäin. Tässä modernisaatioprojektissa Japanin hallinto käytti taitavasti hyödyksi maan kulttuuriomaisuutta.

Kulttuuriperintö Yhdysvaltain miehityshallinnon välineenä taas on kirjan toisen osion (”Myytin murtajat”) pääteema. Miehityksen tavoitteet oli kirjattu Potsdamin julistukseen 26.7.1945: Japani oli demilitarisoitava ja demokratisoitava. Keinoja oli monia. Maan perustuslaki, koulutus- ja keisarijärjestelmä uusittiin. Tiedotusvälineitä ja jopa postimerkkejä sensuroi-

tiin. Militaristisiksi ja äärintationalistisiksi tulkitut muistomerkit poistettiin. Kansallismuseoiden avulla kulttuuriperinnöstä tehtiin koko kansan omaisuutta.

Sodassa Japani oli ollut vihollinen; japanilaisten selkäranka yritettiin taittaa tuhoamalla kulttuurikohteita tietoisesti ja suunnitellusti. Sen sijaan sodan päätyttyä Japanista haluttiin liittolainen. Japania käännytetään vastustajasta ystäväksi kulttuuriperintöä suojelemalla ja muokkaamalla. Käytännössä kulttuuriperinnön suojelusta vastanneet miehitystahot kompastuivat useisiin esteisiin. Yhteistyöhallittomuutta, epäasiallista käytöstä ja välinpitämättömyyttä esiintyi sekä omien että japanilaisten keskuudessa.

Kulttuuriperintöpoliittikalla tähdättiin maiden välisten suhteiden lujittamiseen. Taustalla oli myös Yhdysvalloissa virinnyt maailmanperintöajatus sekä Japanin kulttuuriomaisuuden aito kunnioitus. Jo sodan aikana merkittäviä kohteita kuten Kioto oli säästetty.

Yhdysvallat näyttää luovineen ihanteiden ja käytännön sanelemien realiteettien välissä. Ristiriita ilmeni, kun toisessa vaakakupissa oli Japanin ja Yhdysvaltojen suotuisat välit ja toisessa Japanin velvoite palauttaa sota-alueilta ryöstämänsä kulttuuriomaisuus tai korvata se omalla vastaavalla. Samanaikaisesti Itä-Aasian turvallisuustilanne muuttui Yhdysvaltain kannalta ratkaisevasti. Japaniuhan tilalle nousi Neuvostoliitto ja Korean sodan myötä Kiina. Yhdysvaltain turvallisuuspolitiikka edellytti vahvaa Japania kumppanina ja alueen vakauttajana. Tällöin pai-

1. Vrt. esim. Marius B. Jansen (1965, 1972) ”Changing Japanese Attitudes Toward Modernization”. *Changing Japanese Attitudes Toward Modernization*. Toim. Marius B. Jansen. Princeton: Princeton University Press, 67–70.

nostus ryöstösaaliiden palauttamiseksi jäi vähiin.

Kirjan viimeinen osio ”Vanhat ja varastetut” valaisee esimerkein Japanin anastaman omaisuuden kohtaloa. Pekingin miehen fossiilien katoamista selvitetään kuin salapoliisitarinaa ja esitetään oma valistunut arvaus mysteerin ratkaisuksi. Seuraavaksi kerrataan Solon kallon matkaa Jaavalta Japanin kautta Yhdysvaltoihin. Kun varkain teos palaa kysymykseen identiteetin ja kulttuuriperinnön suhteesta.

Fyysinen antropologia ja arkeologiset kaivaukset Aasiassa kiinnostivat sekä Yhdysvaltoja että Japania. Sodan aikana japanilaiset ottivat haltuunsa monia tutkimuskohteita. Yhdysvallat antoi japanilaisten hallita resursseja sodan jälkeenkin, kunhan tieto ja tulokset jaettiin amerikkalaisten tutkijoiden kanssa. Vaihtoehtoisesti tutkimusmateriaali hankittiin Yhdysvaltoihin.

Ajatus oli, että Yhdysvallat oli soveltuvain valtio tutkimusresurssien vaalimiseen ja sen tutkijat muita etevämpiä. Sama päti koko maailmanperintöajatukseen. Yhdysvaltain asenteen voi tulkita lähes orientalistiseksi. Yhdysvaltalaiset pyrkivät varjelemaan ja kontrolloimaan Aasian kulttuuriperintöä ja tutkijat kolonisoivat tietoa Aasiasta. Yhdysvallat oli ikään kuin aasialaisia kykenevämpi edustamaan Aasiaa. Vieraan kulttuuriomaisuuden avulla tuotettiin minäkuvaa Yhdysvalloista poikkeuksellisenä, erinomaisena kansakuntana.

Kiinassa ja Japanissa maiden kulttuuriperintö symboloi loistokasta menneisyyttä ja tuki kansallista identiteettiä. Sen menetys oli kova isku itsetunnolle. Hiljattain Helsingin Sanomissa uutisoitiin, kuinka voimakas tunnekuuhu heräsi Namibiassa, kun Saksa viimein palautti osan namibialaisten luista, joita se oli 1900-luvun alussa kerännyt tutkijoilleen.² Yhtä lailla Kii-

nassa muistetaan edelleen Pekingin miehen fossiilien kaappaus.

Tuula ja Jari Okkosen teksti on helppolukuista ja vakuuttavaa. Huomaa, että yhteistyötä ja asiantuntijuutta on kehitetty kauan. Kokonaisuudessaan mielekäs teos lunnastaa lupauksensa. Kiehtovaksi se käy etenkin, kun noustaan Japanin ja miehityksen tasolta korkeammalle ja näkyviin tulee kulttuuriperinnön rooli politiikassa ja identiteettien muodostuksessa. Tällöin tapahtumahistorian rinnalle olisi voinut nostaa teoreettisempaaakin lähestymistapaa, vaikka Benedict Andersonin kuviteltujen yhteisöjen, Reinhart Koselleckin muistomerkkipohdintojen tai Eric Hobsbawmin keksittyjen perinteiden hengessä.

– HENNA-RIIKKA PENNANEN

2. *Helsingin Sanomat* 4.10.2011.